

Diana STOLAC* i Sanja HOLJEVAC**

*Filozofski fakultet u Rijeci, Trg Ivana Klobučarića 1

**Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU, Ružičeva 5

HR-51000 Rijeka

METODOLOŠKA NAČELA ZA PROUČAVANJE DIJALEKATSKE SINTAKSE

U radu se iznose metodološka načela za proučavanje dijalekatske sintakse. Prije pristupanja terenskome dijalektološkom istraživanju treba riješiti temeljna pitanja: što je cilj takvoga istraživanja, što je svrha, koja je namjera istraživača, što je mjesni govor, postoje li suvremene metode terenskoga istraživanja koje bi pridonijele boljem i, u današnjoj situaciji gubljenja posebnosti mjesnih govora, bržem sakupljanju građe. Cilj je istraživanja opisati sintaktički sustav pojedinih mjesnih govora i dobiti sintaktičke izoglose, te time i mogućnost opisa sintaktičkih značajki jednoga dijalekta, zatim narječja, te konačno hrvatskoga jezika. Za ovu su analizu primjeri ekscerpirani iz materijala dobivenoga terenskim istraživanjem mjesnoga govora Dražica. Mjesni govor Dražica pripada ikavsko-ekavskome dijalektu čakavskoga narječja. U radu se analiziraju dvije sintaktičke kategorije: atribut i priložna oznaka vremena, a s različitim metodoloških polazišta. Izdvojene su atributne sintagme kojima se izriču rod-binski odnosi i analiza prema u ovome radu ponuđenim metodološkim načelima pokazuje bogatstvo takvih izričaja. Priložne oznake vremena prikazane su prema dosad uobičajenim načelima sintaktičkih opisa, pa pokazuju neke posebnosti koje ne bilježe inodijalekatski sustavi. I pored uočenih razlika u odnosu na ostale analizirane ili opisane sintaktičke sustave, analiza sintaktičke razine pokazuje da je riječ o jedinstvenoj sintaksi hrvatskoga jezika.

U radu se iznose metodološka načela za proučavanje dijalekatske sintakse. Ta se načela razlikuju od načela za proučavanje suvremene sintakse ili povijesne sintakse. Slabije zastupljena u dosadašnjim dijalektološkim radovima, sintaktička bi razina trebala tek postati temom istraživanja.¹ Na sreću, i u radovima kojima sin-

¹ Upute za sintaktički opis čakavskih govora daje Božidar Finka, Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 3, 1973, str. 41–76, a sintetski

taksa nije bila ciljem, ponuđen je materijal na temelju kojega se mogu donijeti određeni zaključci i o sintaktičkoj razini. To su uzorci govora obično pridodani dijalektološkim analizama.

A dijalektološke su analize rezultati terenskih istraživanja.

Prije pristupanja terenskome dijalektološkom istraživanju treba riješiti neka temeljna pitanja vezana uz cilj i svrhu takvoga istraživanja, namjeru istraživača, zatim valja vidjeti što dijalektolog percipira kao mjesni govor te postoje li suvremene metode terenskoga istraživanja koje bi pridonijele boljem i, u današnjoj situaciji gubljenja posebnosti mjesnih govora, bržem sakupljanju građe.

Cilj je istraživanja opisati sintaktički sustav pojedinih mjesnih govora, a svrha je toga dobiti sintaktičke izoglose. Time se ostvaruje mogućnost opisa sintaktičkih značajki jednoga dijalekta, zatim narječja te konačno hrvatskoga jezika.

Za postizanje ovih ciljeva važno je i kako se prikuplja materijal koji će se kasnije analizirati.

Terenska su istraživanja uključivanjem snimanja glasa sugovornika u posljednjem stoljeću omogućila kvalitetnije i brže sakupljanje građe od zapisivanja u dijalektologovu bilježnicu u 19. stoljeću. Danas dijalektolozi i ne pomišljaju na izlazak na teren bez tehničke pomoći magnetofona, a višekratno preslušavanje snimljenih traka poboljšava zapis i analizu, naročito fonoloških značajki pojedinih mjesnih govora.

Dijalektolozi su uvijek bili otvoreni novim tehničkim postignućima kojima se olakšava prikupljanje građe, ali još više omogućava izbjegavanje pogrešnoga zapisa, pa onda i pogrešnoga zaključivanja. Stoga je očekivano i prihvaćanje novih tehničkih sredstava za bilježenja terenskih zapisa. U svijetu se to već zbiva, a nadamo se da materijalna ograničenja kojima su, nažalost, izloženi hrvatski dijalektolozi neće biti prepreka korištenju novih tehnologija (kamere i sl.) i multimedijских zapisa s terena.

Multimedijски pristup dijalektološkim istraživanjima omogućio bi kasniju cjelovitiju kabinetsku analizu terenskoga materijala na svim razinama, a naročito leksičkoj, semantičkoj i sintaktičkoj. Trajno zabilježen stvarni kontekst i ostale vrednote govorenoga jezika pridonose izbjegavanju pogrešnoga zaključivanja temeljenoga na varljivome sjećanju, pa je analiziranje moguće i s većim vremenskim odmakom.

Sljedeći problem o kojemu valja nešto reći jest što je mjesni govor i koji su stanovnici mjesta “dobri” ispitanici. Naime, valja riješiti osnovno pitanje: koji pristup prihvatiti – onaj po kojemu se dijalektologija bavi bilježenjem sadašnjega

prikaz kajkavske sintakse nalazimo u: Mijo Lončarić, O kajkavskoj sintaksi, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, knj. 20, 1994, str. 137–154 (s pratećim popisom literature, na što ovdje upućujemo).

stanja u pojedinim mjesnim govorima ili (nostalgično) teži bilježenju starijega stanja, dakle, treba li se dijalektologija baviti suvremenim stanjem ili povijesnom dijalektologijom, odnosno: bave li se dijalektolozi suvremenom ili povijesnom dijalektologijom.

Dijalektolog često traži (i prihvaća) samo starije ispitanike, manju djecu i ispitanike koji nisu dulje napuštali mjesto rođenja, odnosno boravka, dok iskaze ostalih ne validira.

Također valja konstatirati da dijalektologija najčešće percipira selo, rjeđe prigradska naselja, dok su jezična istraživanja gradskih mjesnih govora vrlo rijetka, premda i urbani i ruralni sustavi pripadaju neosporno dijalektologiji, a ne drugim vrstama jezičnih istraživanja (npr. standardnoga jezika i sl.).²

Mjesni govor, i ruralni i urbani, valja proučavati u sinkroniji, i to opisom suvremenoga stanja, neovisno o tome radi li se o konzervativnome govoru koji je sačuvao stare jezične značajke ili o govoru koji je zbog inodijalekatskih i ostalih utjecaja značajno promijenjen u posljednje vrijeme. Ako nas zanima suvremeno stanje hrvatskih organskih sustava, onda je nužno pokriti istraživanjima cjelokupan teren.

Unatoč ovdje iznesenim razmišljanjima, ovo je istraživanje većim dijelom provedeno na uobičajen način.

Materijal je prikupila Sanja Holjevac prvotno za potrebe poslijediplomskoga studija *Lingvistika s osobitim obzirom na dijalektologiju hrvatskoga jezika (sinkronijski i dijakronijski aspekt)* na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Rijeci, i to konkretno za fonološku i morfološku analizu u okviru kolegija *Dijalekatski aspekti jezičnih razina*, a materijal je kasnije poslužio i za sintaktičku analizu.

Primjeri su ekscerpirani iz materijala dobivenoga terenskim istraživanjem mjesnoga govora Dražica.

Mjesni govor Dražica kao reprezentant grobničkoga tipa govora (što može biti i govor bilo kojega od pedesetak ostalih sela Grobnišćine) pripada ikavsko-ekavskome dijalektu čakavskoga narječja.

Glavne su značajke govora grobničkoga tipa³, dakle i mjesnoga govora Dražica:

² To dobro pokazuju prikazi mjesnih govora velikih hrvatskih urbanih središta – Zagreba i Splita. Usp. Thomas Magner, *Zapažanja o današnjem splitskom govoru, Čakavska rič*, 2, 1976, str. 83–92; Thomas Magner, *A Zagreb Kajkavian Dialect*, Pennsylvania, 1966.; Dunja Jutronic-Tihomirović, *Dijalekt ili vernakular, Radovi – Razdio filoloških znanosti*, 27, 1987/1988, str. 5–16.

³ Usp. Iva Lukežić, *Novi podatci za dijalekatsku kartu sjevernoga hrvatskoga primorja, Istre i Like, Hrvatski dijalektološki zbornik*, 10, 1997, str. 171–173.

- dvojni ikavsko-ekavski refleks jata po jezičnome pravilu Jakubinskoga i Meyera;
- stariji troakcenatski sustav (prozodijski inventar čine: tri akcenta (\grave{a} , \acute{a} , \tilde{a}), te nenaglašena duljina (\bar{a}) /prednaglasna i znanaglasna/ i nenaglašena kračina (\grave{a}) i arhaična distribucija svih tih prozodijskih jedinica);
- konzervativizam i odsutnost inovacija na fonološkom i morfološkom planu. Spomenimo još nekoliko fonoloških i morfoloških značajki ovoga govora.⁴

Fonološke su značajke:

- vokalizacija “slabog šva”;
- dvojaki refleks prednjega nazalnoga samoglasnika /ɛ/ – kao *a* u poziciji iza palatalnoga konsonanta (j, č, ž), a kao *e* u svim ostalim pozicijama i u nastavcima;
- gubitak fonema /ɫ/;
- nepostojanje zvučnih afrikata /ʒ/ /ʒ/ i /ʒ/;
- uvođenje u sustav novoga fonema /dʰ/ koji funkcionira kao zvučni parnjak fonemu /tʰ/;
- na završetku nastavačnoga morfema /m/ prelazi u /n/;
- čuva se finalno *-l*;
- neizmijenjena je stara praslavenska skupina *čr*;
- eliminira se rubna napetost u unutrašnjem zatvorenom slogu;
- ostvaruju se redukcije, disimilacije, asimilacije, metateze, sjevernočakavska metatonija itd.

Morfološke su značajke:

- u genitivu množine imenica svih triju rodova sačuvan je stariji ništični relacijski morfem /Ø/, s time da u muškome rodu prevladava nastavak */-ih/* koji se ostvaruje i u imenica *i*- vrste;
- različiti su gramatički morfemi dativa, lokativa i instrumentala množine;
- u imenica svih triju rodova zadržana je stara jednakost nominativa, akuzativa i vokativa množine;
- u instrumentalu jednine ženskoga roda nastavak je */-un/*;
- u deklinaciji pridjeva slabi opozicija određenost ~ neodređenost, no nije sasvim iščezla;
- postoje složene zamjenice: *tisti, ovisti, onisti*;
- ne postoje imperfekt i aorist, itd.

⁴ Usp. Iva Lukežić, Grobnička čakavština (fonološki i morfološki sustav), *Grobnički zbornik*, 1, 1988, str. 239–263.

Ispitanici su bile dvije mještanke iz Dražica na Grobnišćini, i to majka (rođena 1933., 65 godina) i kći (rođena 1953., 45 godina). Majka ima završenu osnovnu školu, a kći ima srednjoškolsko obrazovanje. Obje ispitanice nisu napuštale mjesto boravka na duže vrijeme (osim majke u djetinjstvu kada je za vrijeme II. svjetskoga rata bila internirana u Italiji i tako izložena inojezičnome utjecaju, ali istodobno je s članovima svoje obitelji neprekidno komunicirala na svome organskome idiomu). Kći je, vezano uz školovanje i posao, bila izložena i utjecaju standarda koji je kod nje izrazitiji nego u majke.

Korpus čini magnetofonska snimka govora izvornih govornika mjesnoga govora Dražica na Grobnišćini u trajanju od 90 minuta.

Teme snimljenoga razgovora raznolike su i uobičajene za terenske dijalekto-loške zapise: obitelj i porodica, uskršnji i božićni blagdani, narodni običaji i poslovi, vjenčanja, kulinarstvo, zabavni život mladih u prošlosti, odjeća, rad u gostionici, radne aktivnosti ljudi u prošlosti i samih ispitanica, dok su neke teme specifične, kao npr. internacija i boravak u Italiji.

Za prikaz sintaktičke raščlambe izdvojene su dvije sintaktičke kategorije: atribut i priložna oznaka vremena.

Zašto su izabrane upravo ove dvije kategorije?

Atribut suzuje značenje imenice koja mu je u rečeničnome ustrojstvu otvorila mjesto, pa je u razgovoru koji je vođen bila pojačana potreba za atribucijom. Tema razgovora je, pak, tražila i vremensko preciziranje (posebno tema božićnih i uskršnjih blagdana i narodnih običaja), pa je očekivan i veći broj priložnih oznaka vremena.

Atribut će biti prikazan prema metodologiji koju nudimo za istraživanje dijalekatske sintakse, a priložna oznaka vremena prema dosad najčešće korištenoj metodologiji temeljenoj na kontrastivnome pristupu.

Atribut je izraz složenoga rečeničnoga ustrojstva i predikativnosti u dubinskim sintaktičkim odnosima. U površinskome su ustrojstvu realizacije sročnoga i nesročnoga atributa u jednostavnim i složenim rečenicama, pa se na prvi pogled gubi predikativnost kao bit atributivnosti.

Sročni je atribut najtipičnija skupina atributa, njegove su morfološke oznake pretkazive po imenici koja mu je u površinskome ustrojstvu otvorila mjesto, pa je time i sintaktički zalihosan.⁵

⁵ U suvremenoj sintaktičkoj (i dijelom pragmatičkoj) literaturi o ovome problemu kongruentnoga atributa nalazimo i sljedeće: »Načelno svaka imenica može otvoriti mjesto nekoj riječi kao atributu, ili većem broju riječi kao atributima. Atribut je otuda pretkaziv po imenici i stoga *sintaktički zalihosan*«, Marija Znika, Atribucija u komunikaciji (razmišljanja o funkcionalnosti atributa), *Suvremena lingvistika*, 27–28, 1988–1989, str. 72 (istakla autorica). Dalje se postavlja pitanje svrhovitosti uvrštavanja atributa u rečenicu, kada je konstatirano da je sintaktički zalihosan. Odgovor

Pregledom prikupljenoga materijala možemo utvrditi da je ostvaren velik broj potvrda sročnoga atributa trima vrstama imenskih riječi: pridjevima, zamjenicama i brojevima, i to u svim padežima, u oba broja i za sva tri roda, npr.:

- *mīčišnā dicā, cēlo selō, vēli pīr, domāci jūdi, līpu štērnū, dobrū orihnjācu...*
- *tī pās, njejā strānā, vā tōn kaštēlu, z oīn mlīkōn, tū kāmāru...*
- *drūgī rāzred, va desētōn misēcū...*

Zaključujemo da za iskazivanje sročnoga atributa nema u analiziranu korpusu nikakvih ograničenja: osim što su potvrđene sve tri vrste riječi kojima se može izreći sročni atribut i sve pripadajuće morfološke kategorije, nalazimo brojne potvrde za atribut izrečen jednom riječju, dvjema riječima ili nizom od nekoliko imenskih riječi, također možemo utvrditi da prema tvorbenome značenju svi tipovi imenica imaju attribute... Jednom riječju – nema ograničenja s obzirom na morfološke kategorije, tvorbeni tip kojemu pripada glavni član sintagme ili broj atributa. Atribut može biti smješten u rečenici uz imenicu koja mu je u ustrojstvu rečenice otvorila mjesto ili s formalno (ritmički, ali ne i sintaktički) prekinutom sintagmom, dok s obzirom na red riječi može biti u apozitivnome ili postpozitivnome položaju, npr.:

- *ōne bēlē hāje, onō mīcero grōzjē, nōv bēli stōlnjak, nebōg tāj lōnčić;*
- *putīc mīcerī, (nī bīlo) bōc ōbičnīh;*
- *jednogā plovāna stārēga, ōne vrīcice bēlē, onī stōlčīci ovakōvi okrūglī;*
- *onē četīre vēlē rūžice svīnjskē i dvē telēcē;*
- *pēte visōke, ali ōnē mālo šīrē...*

Osim tih prikazanih sročnih atributa valja nešto reći o trima tipovima sročnoga atributa koji se iz sveukupnoga korpusa nekim svojim značajkama izdvajaju. Riječ je o dvama vrstama obvezatnoga atributa i jednoj neobvezatnoga.

Prvi je tip sintaktički obvezatni sročni atribut u adverbijalima⁶, pa navodimo primjere za priložnu oznaku vremena:

- *jednū nōc, sākī mīsēc, drūgo jūtro, cēlī dān, zādñji dān, nākōn tūlikō lēt, va desētōn misēcū...*

Drugi se tip semantički obvezatnih atributa nalazi u stručnim nazivima⁷, terminima, gdje ga nije moguće ispustiti ili zamijeniti sinonimnim izrazom. To je

je u komunikacijskoj svrhovitosti, odnosno valja ga potražiti na semantičkoj razini. Stoga je za prikazivanje atribucije nužno prepletanje i sintaktičkih i semantičkih kriterija.

⁶ O svim tipovima obvezatnih atributa usp. Radoslav Katičić, *Obvezatne nadopune u sintaksi hrvatskoga književnog jezika*, *Filologija*, 20–21, 1992–1993, str. 209–214; Marija Znika, *Odnos atribucije i predikacije*, Zagreb 1988, naročito: str. 55–150.

⁷ O dilemi je li ovu obvezatnost atribucije bolje promatrati kao semantičku ili gramatičku pojavu, usp.: Radoslav Katičić, *Obvezatne nadopune u sintaksi hrvatskoga književnog jezika*, *Filologija*, 20–21, 1992–1993, str. 212.

nazivlje ustaljeno, pa se ne može govoriti o stilističkoj vrijednosti atributa, što obično činimo kada govorimo o atributima. U našem su korpusu najzastupljeniji nazivi zemljopisnih područja, blagdana, vrsta hrane, dijelova tijela, zanimanja, ustanova, biljaka, i sl., npr.:

- *Šušiški mōst, prâvi grōbniški ðbičāj, na Gōlōn ðtoku...*
- *Nōvo lēto, na Viliju Bōžju, na Bādnjū nōc, Vēlī pētāk, za Sīh Svētih...*
- *u ĩme Isūsovo, z blagoslovljēnūn vodūn...*
- *šira onēga grōbniškēga, bēlō kafē, po mrāmōrnīh skālah...*
- *djēčji vrtić, grāđēvnō poduzēće, na ũružbenōn zāpismīku, vōjna mužīška škōla, brāčnō putovānjē...*⁸

Treći ovdje izdvojen tip sročnoga atributa jest atribut izrečen brojem *jedan*, kada nema svoje pravo značenje broja, odnosno ne služi za brojanje, kao što je to npr. u sintagmi *jednoj hćeri*, nego služi kao svojevrsan član, morfosintaktička kategorija karakteristična za neke analitičke jezike, ali ne i za sintetičke slavenske. Ipak, i stariji su hrvatski gramatičari, npr. Matija Antun Reljković i Marijan Lanosović, uočili funkciju člana u riječima *jedan* i *neki*⁹, a dijalektolozi su pojavu broja/člana *jeden* u kajkavskome sustavu zabilježili, dovodeći ga u odnos s nje-mačkim članom *ein*¹⁰. Osim toga, lingvisti koji proučavaju jezik na razinama višim od rečenice izražavaju »sumnju u tvrdnju da hrvatski jezik nema člana«¹¹. Primjeri iz analiza kajkavskoga književnog jezika također su potvrdili postojanje člana kao posebnost kajkavske atribucije.¹² Naš korpus pokazuje da je to značajka i atribucije u mjesnome govoru Dražica, npr.:

- *jedān māli, jednā prijateljica, jednū dūgu velētu, z jednūn kolūdrīcūn, z jednūn žēnskūn, pūl jenogā grofā, va jenōj grohōskōj kūci, krāj jednē japnēnice, na jednōn vršīcu...*

U navedenim primjerima riječju *jedan* ništa se ne broji, najčešće znači 'neki', a u nekim primjerima kontekst uopće ne dopušta zamjenu nekim drugim brojem – ne može se biti istovremeno **va dve* grohoske kuće ili **kraj dve/tri* japnenice ili imati na sebi **više od jedne* duge velete, i sl.

⁸ Pogled na ove primjere upućuje na vidljiv utjecaj standarda na fonološkoj, leksičkoj i sintaktičkoj razini.

⁹ Reljković u svojem pravilu tvrdi da Slavonci član "nigdi ne tribaju", ali u istome odjeljku primjerima pokazuje da ga upotrebljavaju. Lanosović je precizniji kada kaže da se rijetko rabi. Usp. Ljiljana Kolenić, *Gramatičarski rad Slavonaca prije preporoda*, doktorska disertacija, rukopis, Zagreb 1988, str. 218; 234.

¹⁰ Usp. Mijo Lončarić, O kajkavskoj sintaksi, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, knj. 20, 1994, str. 150.

¹¹ Josip Silić, Aktualizator *jedan* u hrvatskom jeziku (uvodna razmišljanja), *Filologija*, knj. 20–21, 1992–1993, str. 403.

¹² Usp. Diana Stolac, *Padežni sustav u jeziku Tituša Brezovačkoga (sintaktostilistički nacrt)*, doktorska disertacija, rukopis, Zagreb 1996, str. 209–210.

Drugu veliku skupinu atributa ne obilježava sročnost s imenicom koja im je u rečenici otvorila mjesto. To proizlazi iz činjenice da se izriču imenicama, a sročni atribucijski odnos iskazan imenicom već ima zauzeto mjesto – to je sintaktička kategorija apozicije. Tu drugu skupinu atributa jezikoslovna literatura stoga naziva dvojako – ako je polazište kongruencijski odnos, to su nesročni atributi, a ako je polazište vrsta riječi kojom se ti atributi izriču, to su imenički atributi. Imenica se, dakle, pojavljuje i kao nesročni atribut i kao apozicija, pa je upravo prisutnost/nepresutnost kongruencije ono što ih razlikuje kao sintaktičke kategorije.

Brojnost nesročnih atributa u našem korpusu pokazuje da je u mjesnome govoru Dražica ova kategorija vrlo razvedena, naročito uz glavne brojeve, npr.:

- znâk *dobrodšlicē*, čūda *lēt*, dvâ vōza *dřv*...
- fēta *krūha*, fēticu *pršūta*, lândica *pršūta*...
- pôl *ūrē*, ūru *vrīmena*, šetemânu *dân*...
- dvē *žēnskē* i dvâ *muškī*, dvâ *râzreda* ôsnōvnē *škōle*, dēvet *misēcīh*, po trīsto *kūn*, šēsto *kilomētrīh*...

Primjeri pokazuju da je atribut najčešće u genitivu, što je značajka slavenskih imeničkih atributa.

Osim tih vrsta nesročnoga atributa velik je broj potvrda za prijedložne attribute, koje neki gramatičari izdvajaju u posebnu skupinu, premda su kao i navedeni imenički atributi isto tako nesročni i izraženi najčešće imenicom, npr.:

- mlíkò *od kôz*, kôžice *od prâscâ*, dokolēnke *od đfčjē vūnē*, bělâ hàja *od svīlē*, *od alumīnija lōnčić*...
- *od Jâdrânkē sliku*, *od Pjērota ženâ*...
- špârhet *na drvâ*, právo *na kûću*...
- kompīr *za zīmu*, lâte *za mlíkò*, mūkē *za palēntu*, dâske *za sēst*, čestītku *za Nôvo lēto*...
- ðne bragēšine *za va šūmu*...
- pjēsme *po žēji*, pūtâr *va pakētičīh*, tē prčkarīje *z ôtimi fījōčīci*...

Obje opisane kategorije atributa – sročni i nesročni – služe za izricanje semantičke podskupine rodbinskih odnosa.

Naime, iz tema vođenih razgovora (u kojima se često spominju članovi obitelji i porodice) proizlazi i povećana potreba za imenovanjem rodbinskih odnosa. Stoga su izdvojene atributne sintagme kojima se izriču rodbinski odnosi. U našem materijalu pokazuje raznolikost i bogatstvo takvih izričaja.

Najčešće su govornice koristile konstrukciju *posvojna zamjenica + imenica*, gdje je posvojna zamjenica sročni atribut najčešće u apozitivnome položaju, premda ima i potvrda za postpozitivni položaj. Bez obzira na položaj atributa, učestalost takvih konstrukcija, odnosno posvojnih zamjenica u funkciji atributa,

s jedne strane potvrđuje jaku emocionalnu angažiranost govornica, pa one, osim što prepričavaju događaje, iznose i osjećaje, a s druge strane odražava i njihovu težnju za preciznošću u izricanju rodbinskih odnosa, koja je potrebna i zbog toga što su i same u rodbinskoj vezi majke i kćeri pa se time izbjegavaju zabune, a takvi atributi često onda postaju i semantički obvezatni.

Slijede potvrde za atribut izražen posvojnomo zamjenicom:

— *môj otàc, ocà mōjga, nãš cãce, mojà mât, mât njeđva, njeđva mât, mãmì njeđvoj* ('svekrvi'), *sèkrvu mojà pokōjnu, mojà nônu, pùl tē mãmìcē mojà, mojà sestrà, sestrà mojà, njeđva sestrà, sestrà njeđva, njejà sestrà, môj mùž, mōjoj hčeri, mojà kujìne...*

Umjesto posvojne zamjenice upotrebljava se i dativ osobne zamjenice:

— *ìsto su mi poslãli sliku od pričēsti njōj sestrē; brãt njōj pokōjni...*

Atributi su u sintagmama kojima se izriču rodbinski odnosi izrečeni i posvojnomo pridjevima:

— *Jèlkìn otàc, znaš, i mât; cèla famìlija Mārìnkova; s tētìnùn famìlijùn; jã sãn zvãlà mãmìnu mãmù mãmà...*

Puno su češće rodbinski odnosi izrečeni prijedložnim atributom, odnosno konstrukcijom *od + genitiv* koja se ostvaruje i u apozitivnome i u postpozitivnome položaju, a imenica u takvoj sintagmi može otvoriti mjesto i svojim atributima:

— *od Nēne mùž, od Mārìna tàta; od Mārìnka mãmà, od mùža mât bìvšega, od Pjērota ženà, mât od Rãdmìle, kujìna od mōjga cãce pokōjnēga, mojà strãnã od tàtē, ocà od mōjga mùža, dicà od njeđvēga brãta, od tegà mãlega...*

Sve se navedene mogućnosti izricanja atributa mogu upotrijebiti uz istu imenicu ili za ista značenja, što znači da nema ograničenja uzrokovana semantičkim ili leksičkim razlozima. Izdvajamo značenje 'svekrva, suprugova majka', za koje se koristi nekoliko mogućnosti. Atributne sintagme uz izravni leksem *sekrva* rjeđe se rabe, npr. *sèkrva pokōjna, sèkrvu mojà pokōjnu*, dok je daleko češće isticanje odnosa sa svekrvom preko muževa rodbinskoga odnosa, npr. *njeđva mât, mât njeđva, od mùža mât; od Mārìnka mãmà*.

Provedena analiza atributa u mjesnom govoru Dražica dio je sintaktičkoga opisa toga mjesnoga govora. Analiza svih sintaktičkih kategorija provedena na predloženi način pokazala bi cjelovitu sintaksu ovoga organskoga sustava. Time bi se dobio uvid u sintaksu jednoga mjesnoga govora, a daljnje analize drugih mjesnih govora dale bi ostale sintaktičke opise. Nakon toga bi se o dijalekatskoj sintaksi moglo zaključivati na temelju prikupljenoga i opisanoga terenskoga materijala kao što je to već učinjeno ili se čini za fonološku i morfološku razinu.

Za razliku od predložene metodologije drugu ćemo sintaktičku kategoriju – priložnu oznaku vremena – predstaviti prema kontrastivnoj metodi uobičajenoj u dijalektološkim opisima.

Već smo rekli da je tema razgovora s ispitanicima rezultirala povećanim pojavljivanjem sintagmi kojima se iskazuju vremenske okolnosti vršenja opisanih radnji. Priložne oznake vremena pokazuju neke posebnosti koje ne bilježe inodijalekatski sustavi, ili pak mogu biti krivo shvaćeni zbog međudijalekatske homonimičnosti.

Izdvajamo prijedložne sintagme s prijedlozima *na* i *po*.¹³

Tako se, na primjer, priložne oznake vremena kojima se izriče točno vrijeme u kojemu se događa ili se dogodila neka radnja izriču prijedložnim izrazom s prijedlogom *na*:

— *māšā j' bilā na sēdān; na dēvet ūr se stānēmo; dōjden dōma na dvē ūre; māšā j' na šēst ūr i na pōlnđōci; na pōlne mājje dvājset zovē me; vēc na ūru za pōlnđōcūn...*

Posljednji primjer potvrđuje prijedlog *za* uz instrumental u priložnoj oznaci vremena u značenju 'poslije'.

Kada se priložnom oznakom vremena precizira dan u kojemu se neka radnja događala, koristi se prijedložni izraz s prijedlogom *po*:

— *po sobdōi j bilō va Drāžicāh, po nedīji bilō na Čāvji...*

— *po pētkih smo imēli bakalār i palēntu ili rībē kakdōvē i fažōl na salātu, a srēdu smo imēli njōki...*

— *aš nēkad su jūdi dōsta po pētiku postīli...*

Izdvojeni primjeri priložnih oznaka pružaju podatke o posebnostima vremenskih adverbijala u mjesnome govoru Dražica, ali ne i opću sliku priložnih oznaka vremena u tome mjesnome govoru. Tako ovakav pristup ostavlja nepopisanim i neopisanim brojne druge izraze u toj funkciji, npr.:

— prilogi vremena (*sād, ōnda, pōtla, danās, jūtra, vēcēr, ōnpūta, vāvik...*);

— padežne izraze (*sāki mīsēc, zādñji dān, devedesētēga lēta, jenō pār lēt, šetemānu dān...*);

— prijedložne izraze (*po cēlu nōc, za trī dāni, pōsle rāta, nākōn dēvet lēt...*; *od ōnda...*) i sl.

Na primjeru atributa i priložne oznake vremena pokazano je kako je moguće predstaviti sintaksu jednoga lokalnoga idioma, i to na primjeru atributa onako kako mislimo da bi sintaksu trebalo proučavati, a na primjeru priložne oznake vremena onako kako se najčešće radi.

¹³ Usp. Milan Moguš, Današnji senjski govor, *Senjski zbornik*, knj. 2, 1966, str. 114.

Stoga je analiza atribucije u govoru Dražica pokazala sintaktički sustav toga mjesnoga idioma za segment atribucije i omogućila primjenjivost i ponovljivost modela na bilo kojem drugom idiomu.

S druge, pak, strane analiza priložnih oznaka vremena, provedena s kontrastivnoga polazišta, izdvojila je samo ono što se u nekome drugome (proizvoljno izabranome) sintaktičkome opisu ne nalazi – u našem slučaju u standardnom jeziku. Time ova analiza nije dala podatke o priložnoj oznaci vremena u govoru Dražica, nego samo o razlici prema standardu, pa ostaje na razini zanimljivosti.¹⁴

Držimo da je buduća terenska istraživanja nužno usmjeriti i na istraživanje i opisivanje sintaktičke razine. Sintaktički je opis nužno izvesti iz sustava samoga, a ne na temelju usporedbe sa suvremenim hrvatskim književnim jezikom. Time uspoređivanje sa standardom nije, naravno, apsolutno isključeno, ali nikako nije i ne smije biti primarni cilj dijalektološkoga istraživanja, pa tako niti na sintaktičkoj razini. Rezultati analiza provedenih u skladu s predloženim metodološkim načelima pokazat će da je, i pored razlika u odnosu na ostale analizirane ili opisane sintaktičke sustave, riječ o jedinstvenoj sintaksi hrvatskoga jezika.

LITERATURA

- Božidar Finka, Čakavsko narječje, *Čakavska rič*, sv. 1, Split 1971 (posebno dio: Sintaksa, str. 62–63).
- Božidar Finka, Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 3, Zagreb 1973 (III. dio: Oblici (s obzirom na sintaksu), str. 41–76).
- Stjepan Ivšić, Današnji posavski govor, *Rad JAZU*, knj. 196 i 197, Zagreb 1913.
- Josip Jedvaj, Bednjanski govor, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 1, Zagreb 1956, str. 279–330.
- Dunja Jutronić-Tihomirović, Dijalekt ili vernakular, *Radovi – Razdio filoloških znanosti*, 27, Filozofski fakultet u Zadru, Zadar 1987/1988.
- J. Hamm – M. Hraste – P. Guberina, Govor otoka Suska, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 1, Zagreb 1956, str. 7–213.
- Radoslav Katičić, Obvezatne nadopune u sintaksi hrvatskoga književnog jezika, *Filologija*, knj. 20–21, Zagreb 1992–1993, str. 209–214.
- Radoslav Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Nacrt za gramatiku, Djela HAZU, knj. 61, Zagreb ¹1986, ²1991.

¹⁴ Na takav je način sintaktičke posebnosti hrvatskih narječja pokazala inače *izuzetna* Zimina analiza s kraja 19. stoljeća – *Njekoje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*, Zagreb 1887.

- Ljiljana Kolenić, *Gramatičarski rad Slavonaca prije preporoda*, doktorska disertacija, rukopis, Zagreb 1988.
- Josip Lisac, Osnovne sintaktičke značajke goranskih kajkavaca u sklopu cjeline narječja, *Radovi – Razdio filoloških znanosti*, sv. 30, Zadar 1992, str. 31–41.
- Mijo Lončarić, O kajkavskoj sintaksi, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, knj. 20, Zagreb 1994, str. 137–154.
- Mijo Lončarić, *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb 1996.
- Iva Lukežić, Grobnička čakavština (fonološki i morfološki sustav), *Grobnički zbornik*, 1, Rijeka 1988, str. 239–263.
- Iva Lukežić, Novi podatci za dijalekatsku kartu sjevernoga hrvatskoga primorja, Istre i Like, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 10, Zagreb 1997, str. 171–184.
- Thomas Magner, *A Zagreb Kajkavian Dialect*, Pennsylvania 1966.
- Thomas Magner, Zapažanja o današnjem splitskom govoru, *Čakavska rič*, sv. 2, Split 1976, str. 83–92.
- Nikola Majnarić, Neke sintaktičke pojave u ravnogorskom narječju, *Zbornik u čast Stjepana Ivšića*, Zagreb 1963, str. 243–254.
- Antica Menac, Datumski genitiv u hrvatskosrpskom i ruskom jeziku, *Zbornik u čast Stjepana Ivšića*, Zagreb 1963, str. 263–270.
- Milan Moguš, Današnji senjski govor, *Senjski zbornik*, knj. 2, Senj 1966. (posebno dio: *Iz sintakse*, str. 113–114).
- Ivo Pranjković, Fonološki i sintaktički opis u prvim slavenskim gramatikama, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, br. 27, Zagreb 1992, str. 123–135.
- Ivo Pranjković, Vremenski prijedlozi u hrvatskome jeziku, *Fluminensia*, god. 6, br. 1–2, Rijeka 1994, str. 63–69.
- Josip Silić, Aktualizator jedan u hrvatskom jeziku (uvodna razmišljanja), *Filologija*, knj. 20–21, Zagreb 1992–1993, str. 403–411.
- Diana Stolac, *Padežni sustav u jeziku Tituša Brezovačkoga (sintaktostilistički nacrt)*, doktorska disertacija, rukopis, Zagreb 1996.
- Diana Stolac, Sintaktičke napomene o mjesnom govoru Matulja, *Liburnijske teme*, knj. 9, Matulji 1996, str. 71–76.
- Antun Šojat, Turopoljski govori, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 6, Zagreb 1982, str. 317–493.
- Stjepko Težak, Ozaljski govor, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 5, Zagreb 1981, str. 203–428.
- Luka Zima, *Njekoje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*, Zagreb 1887.
- Marija Znika, Atribucija u komunikaciji (razmišljanja o funkcionalnosti atributa), *Suvremena lingvistika*, br. 27–28, Zagreb 1988–1989, str. 71–77.

Marija Znika, *Odnos atribucije i predikacije*, Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva, knj. 18, Zagreb 1988.

Methodological principles for research of dialect syntax

Summary

The work deals with methodological principles for research of dialectal syntax. The emphasis is on two grammatical categories in the čakavian local speech of Dražice: attribute and adverbial of time.

Ključne riječi: hrvatski jezik, dijalektologija, sintaksa, atribut, metodologija

Key words: Croatian language, dialectology, syntax, attribute, methodology